

Борис ГУЗЬ

Прилуцькі Велички на Тамбовщині

З дворянського роду Величків Прилуцького повіту Полтавської губернії походили відомі громадські діячі, юристи, чиновники і військові. Так, яскравими і неординарними особистостями були широко відомі в Російській імперії Василь Львович Величко, поет і публіцист, один із засновників Русского собрания, і Костянтин Іванович Величко, інженер-генерал, зачинатель інженерних військ, знаний фахівець з фортифікації. З цього роду походили і менш відомі Велички, які проживали з першої половини XIX століття в Тамбовській губернії.

Козацько-старшинський і дворянський рід прилуцьких Величків вів свій родовід від Якова Степановича Величка, 1-го полкового осавула Прилуцького полку Війська Запорозького. Деякі дослідники пишуть, що Яків Величко був онуком козацького літописця Самійла Васильовича Величка (1670-1728), автора «Літопису подій у Південно-Західній Росії в XVII столітті», але документальних підтверджень цьому немає.

Яків Величко розпочав військову службу в канцелярії Прилуцького полку в 1730 р., полковим осавулом служив 22 роки (1742-1764), змінивши на цій посаді Михайла Величка, рідного брата. Потім перебував на цивільній службі, спочатку земським суддею, а з 1775 р. – підкоморієм Прилуцького повіту. Класний чин отримав у 1773 р. Мав земельні угіддя і підданих в м. Прилуки та селах Антонівка, Буди і Ковтунівка. На 1778 р. за ним числилося 267 душ чоловічої статі. Останній раз згадується в документах на 1787 р.

Яків Величко був одружений на дочці військового капелана Мойсея Богаєвського Анастасії, від цього шлюбу у нього було два сини, Василь та Іван. Вони стали військовими, хоча особливо по службі не просунулися. Василь дослужився до підпоручика, а Іван служив в Ямбурзькому карабінерному полку і вийшов у відставку поручиком.

Про Василя Величко більше відомостей не знайдено, а Іван Величко в 1790 р. був зарахований до дворянства і занесений в Дворянську родовідну книгу Чернігівського намісництва. Служив земським суддею в Прилуках, володів маєтком і землями в селі Замостя, яке знаходилося за 9 верст від повітового центру. У 1790 р. за ним числилося 292 душі кріпаків обох статей. Вийшовши у відставку, І. Я. Величко придбав хутір Вернигорівщину біля села Хаєнки Прилуцького повіту, де й проживав до смерті в 1836 р.

У І. Я. Величка було троє синів, доля старшого сина Івана і виявилася пов'язаною з Тамбовщиною. Іван Іванович Величко (1787-1858) народився в маєтку батька в Замості, де отримав домашню освіту. Його вчителем був відомий український педагог і письменник П. П. Білецький-Носенко (1774-1856), відставний штабс-капітан, який закінчив Петербурзький сухопутний шляхетський кадетський корпус. Він викладав латину, французьку, німецьку та

російську мови, арифметику, геометрію, історію, географію, риторику, поезію і малювання.

Після нетривалої цивільної служби І. І. Величко обрав військову кар'єру, вступивши в 1808 р. в Лубенський гусарський полк. Успішно пройшов усі шаблі військової кар'єри, в 1835 р. був призначений командиром Новомиргородського уланського полку, а в 1837 р. отримав чин полковника.

Більш детально з біографією І. І. Величка можна ознайомитись в російській Вікіпедії та в опублікованій на сайті статті «Генерал К. І. Величко – невідомі сторінки біографії».

Першою дружиною Івана Величка була Надія Кандаурова, яка походила з дворян Тамбовської губернії. Встановити її родовід не вдалося, але відомо, що один представник тамбовського роду Кандаурових проживав у Полтавській губернії. У листопаді 1807 р. на Полтавщині гостював капітан Єгерського карабінерного полку Олексій Іванович Кандауров (1774-1830). На військовій службі він перебував з 15-ти років, в 1794 р. був зарахований до дворянства. Це була його перша 4-х місячна відпустка за 17 років військової служби, вона стала і єдиною відпусткою за 40 років служби на Кавказі. Заїжджав він до свого дядька по дорозі на Тамбовщину, можливо, тоді й познайомилися Велички і Кандаурови, хоча шлюб Івана Величка і Надії Кандаурової був укладений пізніше, на початку 1820-х років.

У Івана і Надії Величко було вісім дітей: син Іван (1829) і дочки Надія (1824), Анна (1825), Софія (1828), Віра (1830), Любов (1832), Єлизавета (1833) і Олександра (1834). У 1841 р. Івану Величку довелося звільнитися від служби через смерть дружини, треба було виховувати неповнолітніх дітей. Проживав з дітьми в маєтку дружини в селі Березівка Тамбовського повіту. Через три роки, коли старша дочка Надія досягла повноліття, відновився на військовій службі, з 1844 р. командував 11-м драгунським Ризьким полком.

У 1851 р. отримав чин генерал-майора і був призначений командиром 2-ї бригади 6-ї легкої кавалерійської дивізії. На той період Івану Величку було 64 роки, вік давався взнаки, стало підводити здоров'я. У 1852 р. йому надали відпустку на 6 місяців для лікування. Брав участь у Кримській війні 1853-1856 рр., командував бригадою, але кілька боїв через хворобу йому довелося пропустити.

Після смерті першої дружини Іван Величко одружився вдруге на Єлизаветі Григорівні Золотарьовій, поміщиці Курської губернії, яка володіла маєтком у селі Нижнє Березово Корочанського повіту. Від цього шлюбу у нього були дочки Маргарита і Леонілла та син Костянтин, майбутній інженер-генерал. Але свої останні дні він провів у маєтку першої дружини, де і помер 1 березня 1858 р. на руках у дітей, в Березівці і був похований.

Іван Іванович Величко-молодший (1829-1911), як і батько, обрав військову кар'єру. Закінчив 1-й Петербурзький кадетський корпус, брав участь у поході російської армії в Угорщину в 1849 р., воював у Трансильванії. Під час Кримської війни служив у Київському гусарському полку, що входив до складу 2-ї бригади, якою командував його батько.

У Балаклавській битві, перебуваючи на посаді полкового ад'ютанта, поручик І. І. Величко брав участь у шабельному бою 23 жовтня 1854 р. гусар 2-ї бригади з Важкою бригадою британських драгунів генерала Джеймса Йорка Скарлетта, про що залишив письмові свідчення. Про ту коротку сутичку біля Чорної річки до цих пір сперечаються військові історики.

І. І. Величко-молодший

А 25 жовтня в бою біля селища Кадикіой І. Величко отримав важку контузію і був змушений звільнитися від служби в чині штабс-ротмістра за станом здоров'я.

Маєток матері в Березівці був невеличким, всього 85 душ кріпаків, він не давав достатніх прибутків, тому І. Величко вступив на державну службу. За відомостями на 1861 р. він служив справником Тамбовського повітового суду, потім Тамбовським повітовим справником (1873) і директором Губернського попечительського про тюрми комітету (1877).

На початку державної служби його доля тісно переплелася з графським родом Строганових. Граф Олександр Сергійович Строганов (1818-1864) брав участь у Кримській війні в чині полковника, був безпосереднім учасником Балаклавської битви і відзначився в бою на Чорній річці. Як і Величко, граф вимушено залишив військову службу за станом здоров'я через контузію, отриману в 1844 р. на Кавказі, втративши придворне звання флігель-ад'ютанта.

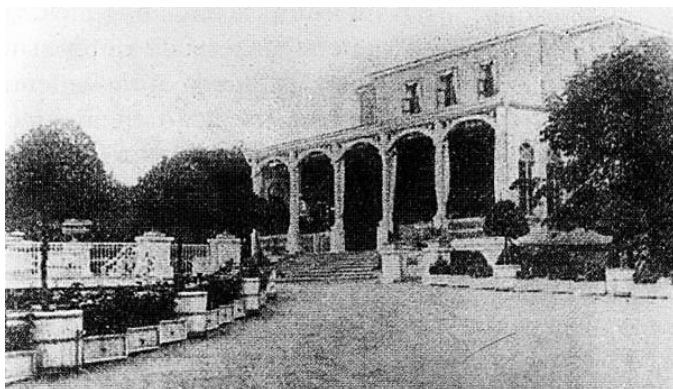

Граф П. С. Строганов

І. Величко супроводжував графа в його поїздки по європейських містах, в 1861 р. перебував у Парижі, а в 1862 р. – в Дрездені. Молодший брат графа Павло Сергійович Строганов (1823-1911) до 1862 р. був дипломатом, служив у Римі, часто відвідуючи Париж та інші міста Європи з метою придбання картин для колекції. Ймовірно, він зустрічався з старшим братом, тоді з ним і познайомився І. Величко.

Після виходу у відставку з державної служби І. Величко став керуючим маєтком Каріан у селі Знаменському Тамбовського повіту, який належав Павлу Строганову. Граф успадкував від батька великі володіння, у нього було 24 тисячі десятин, з яких 17 тисяч здавалися в оренду, а на іншій частині велося власне господарство за передовою агрономічною наукою. До складу маєтку входило 9

хуторів, керованих прикажчиками.

Садиба Каріан. Фото кінця XIX ст.

І. Величко відав касою, хутірською та адміністративною частиною маєтку. Щонеділі з хуторів в головну садибу з'їжджалися прикажчики на оперативні наради. Вся діяльність адміністрації визначалася загальним планом, який складався на весь рік та затверджувався графом.

Зразкова поміщицька економія графа П. Строганова включала кінний, полотняний і винокурний заводи, тваринницьку ферму, сад, оранжереї,

водяні і турбінні млини, слюсарні, ковальські та столярні майстерні, які працювали від газових двигунів, та ін. Наприкінці XIX століття маєток був електрифікований, в садибі і в адміністративних будівлях з'явилися телефони.

І. Величко керував штатом робітників та службовців чисельністю близько 100 осіб. До штату службовців входили агрономи, лісоводи, ветеринарні лікарі, землевпорядники, інженери, бухгалтери, рахівники, які ще й мали помічників. Праця службовців достойно оплачувалась, служба в економії графа Строганова вважалася престижною.

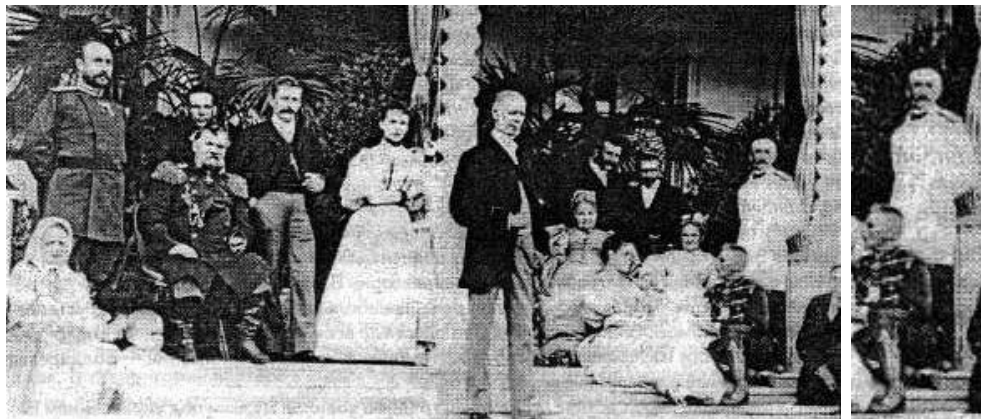
І. Величко виклав детальні відомості про поміщицьку економію в брошурі «Краткое описание имения графа Павла Сергеевича Строганова Тамбовской губернии и уезда при селе Знаменском-Кариан», виданій в 1892 р. московською друкарнею І. Н. Кушнерьова.

Службовці маєтку Каріан. *І. І. Величко в другому ряду, 4-й справа*

У 1879 р. він став першим директором Тамбовського товариства любителів музичного і драматичного мистецтва.

Садиба Каріан служила літньою резиденцією графа, щорічно 29 червня в садибі відзначався день його Ангела. Складовою частиною урочистостей були спектаклі, які розігрувалися ввечері персоналом садиби. В п'єсах і водевілях незмінний успіх мав керуючий маєтком І. І. Величко. Любов до театру йому привили в кадетському корпусі, де шанування театрального мистецтва являлось традицією, започаткованою ще в середині XVIII

Родина Строганових. *Справа І. І. Величко та його син Олександр*

Іван Величко був одружений на Марії Олександрівні, дочці колезького асесора Олександра Михайлова, власника маєтку в селі Олексіївка Тамбовського повіту. Їх син Олександр народився 25 березня 1862 р. в Дрездені і був охрещений у церкві російської дипломатичної місії.

Влаштуваючи долю свого сина, І. І. Величко в 1871 р. подав клопотання про зарахування до дворянства з внесенням в родовідну книгу Тамбовської губернії. Його дід І. Я. Величко своєчасно не потурбувався про підтвердження дворянства своїм нащадкам, а батько подавав клопотання, але воно не було затверджено Герольдією. Чин полковника давав право на військове дворянство (2 частина Дворянської родовідної книги), але І. І. Величко-старший клопотав про служиле (бюрократичне) дворянство (3 частина Дворянської родовідної книги). Оскільки на цивільній службі Величко-старший не перебував, то підставою для включення в 3 частину книги було лише пожалування ордена. За роки військової служби він був нагороджений 5-ма орденами, але архів 11-го драгунського Ризького полку згорів, і оформлених належним чином нагородних документів не було.

Після тривалої тяганини І. І. Величко-молодший в 1875 р. оформив дворянство за оригінальним формуляром батька. Указом Сенату № 2328 від 20 липня 1875 р. діти і внуки генерал-майора І. І. Величка були внесені в 2 частину родовідної книги Тамбовської губернії (Військове дворянство, набуте чином військової служби).

Син відставного штабс-ротмістра Олександр Іванович Величко також став військовим, служив у 10-му гренадерському Малоросійському полку, який базувався у м. Моршанську

Тамбовської губернії (1888). Вийшов у відставку в чині капітана, завідував притулком, заснованим Строгановими в Тамбові.

І трохи про сестер Івана Величка. Любов Іванівна Величко закінчила в 1851 р. Полтавський інститут шляхетних дівчат, вийшла заміж за Костянтина Іполитовича Соболевського, кавалерійського офіцера; в 1877 р. полковник, командир резервного ескадрону 11-го гусарського Ізюмського полку. У них було двоє дітей, дочки Софія і Єлизавета.

Олександра Іванівна Величко в 1858 р. вийшла заміж за Аркадія Дмитровича Скорятіна, поручика. Його батько, відставний майор Дмитро Йосипович Скорятін, володів маєтком у селі Скорятіно Тамбовського повіту.

Про інших сестер відомостей знайти не вдалося.

Іван Іванович Величко помер 11 грудня 1911 р. у віці 82 роки майже в один день з графом Павлом Сергійовичем Строгановим, який помер у Санкт-Петербурзі 17 грудня. Поховали І. І. Величка на почесному місці біля Знаменської церкви.

Знаменська церква в садибі Каріан

Капітан у відставці Олександр Іванович Величко змінив батька на посаді керуючого маєтком. Граф П. С. Строганов не залишив прямих нащадків, маєток перейшов до малолітнього князя Георгія Олександровича Щербатова, онука Олександра Сергійовича Строганова. Стверджують, що маєток втратив дбайливого господаря, що стало початком повільного згасання зразкової поміщицької економії. У 1912 р., відразу ж після затвердження заповіту, в Тамбовський дворянський банк надійшла заява від батька і опікуна нового власника, князя О. Г. Щербатова, та повіреного, відставного капітана Олександра Івановича Величка, про заставу маєтку і виділення позики в розмірі 300 тисяч рублів.

Втім, "повільне згасання" зразкової поміщицької економії було суттєво прискорене наступними революційними подіями. Після Жовтневого перевороту Олександр Величко виїхав з маєтку, його подальша доля невідома.